

Vinyoli, la certesa de la poesia

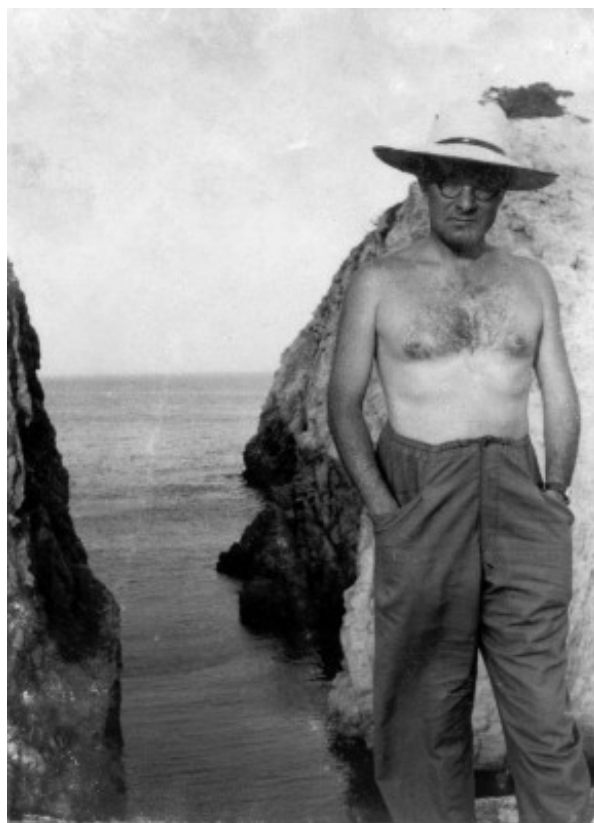
quaderndelesidees.press/vinyoli-la-certesa-de-la-poesia/

September 29, 2014

Enguany es commemora el centenari del naixement de Joan Vinyoli (1914-1984), un dels millors poetes catalans del segle XX. Encara és aviat per fer un balanç de totes les activitats que s'allargaran fins a final del 2014, així que Quadern ha demanat al comissari Jordi Llavina la seva col·laboració per acostar-nos a les línies temàtiques de l'obra de Vinyoli.

“És hora ja de tornar a casa. Vell, / duc a la mà la pedra del poema”, escriu Joan Vinyoli en “Feina de vell”, una de les peces del llibre *A hores petites* (1981) —potser un dels títols més desconeguts de l'autor, i, tanmateix, en la meva opinió, un dels més interessants de la seva obra—. No es tracta, certament, d'un poema més en la seva extensa producció. És, de fet, un poema ben significatiu, que té alguna cosa de programàtic (com altres poemes del barceloní, val a dir-ho; la majoria, però, força més coneguts que el citat). Aquest conté una rotunda declaració de principis. Llegim-lo, però, sencer:

En fer-se fosc, foraviler, passejo,
cercant allò que mai no trobaré.
Travo paraules amb dolor i records
de goigs viscuts. Famèlics gats acuden
a devorar-me. Somnis, heu fugit.
Palpo la roca i l'arbre i m'hi recolzo.
És hora ja de tornar a casa.
Vell, duc a la mà la pedra del poema.

Vinyoli a Begur (vinyoli.cat)

“Palpo la roca i l'arbre”: la certesa del sentit del tacte. Vet aquí una de les virtuts de la poesia de Vinyoli: l'expressió d'aquesta certesa. La certesa dels cinc sentits, en general. En un altre poema, ens confessa que “tocar una roca amb molsa consola” (“Paisatge amb llops”, *Domini màgic*), i, en un altre d'uns quants anys abans que el que acabo de consignar, proposava això: “Mira, pesa, palpa / la finor de les glans” (“El graner morat”, *Vent d'aram*). Tornem, però, al capdamunt.

El jo del poema, foraviler (i, doncs, excèntric; foraviler: ‘que viu en una casa fora vila’, n’informa el diccionari; no ben bé el foraviat que també utilitza en alguna poesia, però), passeja “cercant allò que mai no trobaré”. Senzill d’enunciació, aquest vers resumeix magníficament una ambició molt essencial i antiga de l’home i poeta Joan Vinyoli. ¿Què hi ha després d’això, què hi ha, més enllà dels sentits, que no som capaços més que d’intuir en moments d’estranya lucidesa? L’eina que tenia el barceloní per explorar aquesta llei de misteris va ser, de sempre, la paraula: ”Travo paraules amb dolor i records / de goigs viscuts”. I, tanmateix, no sempre la paraula, la poesia, consolava — com ho pot fer instantàniament una roca amb pell de molsa— l’ànim de l’autor. De vegades, la realitat se li mostrava esquerpa, fins i tot acarnissadament adversa: “Famèlics gats acuden / a devorar-me”. I la capacitat de transcendir-la, nul·la: “Somnis, heu fugit”. Llavors, en el decandiment, en la postració, en el desencant, en l’aflicció és quan cal palpar certes: la roca, l’arbre. Recolzar’s hi. Tornar, com afirma en un cèlebre poema, “a la petita casa de mi Vinyoli, la certesa de la poesia JORDI LLAVINA mateix”. Recuperar allò que és segur: la pedra del poema. El vers final del poema, memorable: “duc a la mà la pedra del poema”.

Vinyoli aspirava, amb la seva obra, a una recerca molt alta, transcendent, però sabia que el poema era una realitat concreta com una pedra. I, al meu entendre, aquest coneixement, aquesta convicció, els aplica no únicament en l’escriptura d’aquells poemes que algú ha considerat realistes, sinó també en els que aquest mateix algú ha qualificat de metafísics. Una distinció, per cert, que no acaba de ser vàlida del tot. O que no ho és gens, al meu entendre.

És aquesta realitat commovedora de tants poemes de l’autor el que a mi, com a lector, sempre m’ha atret de la seva obra. Vinyoli és un extraordinari poeta de la imatge, més que no pas un poeta de la metàfora. De metàfores, al llarg de la seva poesia, n’hi ha moltes, esclar, però no són tan poderoses com les imatges que fa servir, i que elabora. Un poema de Passeig d’aniversari comença així: “Ajunto mots per fer-me un trampolí / vers l’àmbit líric i assajar al trapezi / de la metàfora, en el buit, un salt mortal / per assolir una mica de realitat / fora del temps”. Si se’m permet estirar una mica el vers, jo diria que la metàfora implica, molt més que no la imatge, el trapezi i el salt mortal. I encara apuntaria que el barceloní va fer-se seva, i de maneres diverses, aquesta “mica de realitat fora del temps”, però que la manera principal d’arribar-hi va ser brandant la imatge com a senyera. Abans de continuar amb l’exposició d’algunes imatges del nostre autor que sempre m’han acompanyat, però, voldria anotar dues aparicions de la paraula metàfora en la seva obra que em semblen d’allò més significatives.

En el poema “El bany”, d’El griu (1977), es descriu una escena de platja entre dues persones, una mena de lluita amorosa. Els versos són tan explícits, que no cal esplaiar-s’hi gaire. Constatem, això sí, què ens diu el narrador del poema, un cop la lluita sembla apaivagada: “Aleshores parlem / amb ajut de metàfores. Com dir si no / l’excés d’aire calent que abrusa el pit, / el segament de cames i genolls, / el cor que se’m desboca

quan la miro / dreta o jaient”. És el mateix poema que acaba amb un vers definitiu i sentenciós: “T’adoro fins l’esquelet”. Per tant, només amb l’“ajut de metàfores” es poden referir algunes de les emocions que ens procuren els sentits.

En canvi, en el poema “Damunt la sorra”, sembla que el poeta proposi una cosa una mica contradictòria respecte a la proclama d’”El bany”:

Quedem-nos abraçats damunt la sorra
en un sol, del tot.
Llavis extensos
com una migdiada.
I escoltem les ones
caient, blanques dormint.
Que el sol penetri
fins a la sang.
Però l’amor no basta.
Fem per manera de pujar l’escala
que inventarem, graó
rera graó, fins a tocar el zenit del nostre somni;
davallarem després i comprarem pastissos
i vi de marca, sec.
Gaudim sense metàfores.

Aquest gaudi sense metàfores a mi em fa un efecte poderós de càlcul, un efecte que ja han preparat els versos precedents, que reflexionen sobre la impossibilitat de ser un de sol essent dues persones. “L’amor no basta”—l’amor passió, per entendre’ns— per arribar al coneixement profund. Només amb aquest amor no farem llum del tot sobre la fosca inexplorada.

Tornem, però, a l’univers de la imatge poètica. En la poesia del nostre autor, es dona un ús molt conscient i abundant del color. No pas en els títols, que acostumen a ser més aviat conceptuals (a banda Vent d’aram, que és un títol conceptual que incorpora el color), però sí en l’interior de molts poemes.

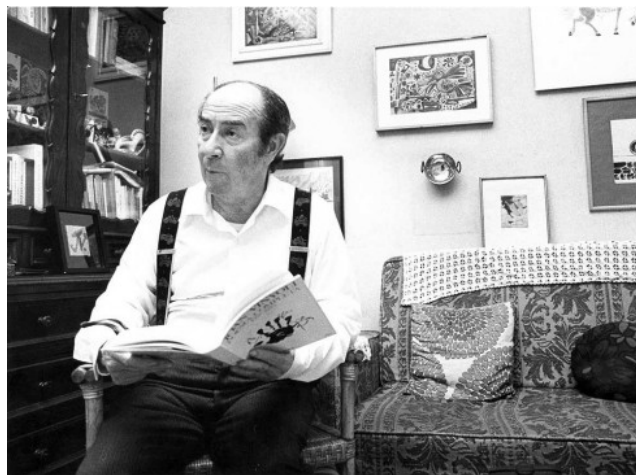
Prenguem, com a exemple, el llibre Realitats (1963), una obra que, a parer meu, concilia molt bé l’ambició metafísica del poeta amb el desig d’arribar a molts lectors amb els seus versos. Sense ànim de ser exhaustiu, llegim en aquesta obra tot d’expressions basades en el color: torratxa vermella, abisme groc, ocell blau, safareigs blavosos, cavall negre, terrasses roges, udol vermell, gos morat, terres grogues, fulles verdes, cortina de granets de vidre verd i groc, déu vermell... De vegades, en l’associació d’un substantiu amb un adjectiu es crea un sintagma de condició simbòlica o figurada: abisme groc, udol vermell, déu vermell... Altres vegades la unió sembla respondre a la necessitat de descriure severament, anava a dir planianament, la realitat observada: torratxa vermella, safareigs blavosos, cortina de granets de vidre verd i groc... En uns casos i en els altres, però, aquesta vària paleta cromàtica dota els poemes de Vinyoli d’una gran

vivor. Com també aconseguix aquest propòsit l'ús que fa el poeta de l'expressió del sentit de l'olfacte, posem per cas: penetrant olor de fullaraca humida, un pensament d'àcida flaire d'euga...

L'expressió profusa del color, contemplat o imaginat, és una característica de la poesia de Vinyoli. Espigolo, ara, de llibres diversos: dia blau; la mar s'agrisa; matí rosat d'una parida; la quallada negror; la fetor grisa, coent; taca de silenci lilós. Hi ha un arc cromàtic molt ampli, bé que em fa la impressió que abunda més la tonalitat rogenca, els pigments càlids o agressius, perquè el poeta, de natural, hi tendia: posta vermella; gleves roges; triomf vermell; pàmpols morats, vermells de posta; bombeta roja del sol; campanades vermelles; vinosa color de vida molt viscuda. A voltes, Vinyoli sembla complaure's a carregar el vers de color i, doncs, de sentits varis: els vius ocells dels nostres pensaments blaus, grocs, vermells, aletejaven frenètics; altres vegades, la seva manera de dir busca el matís, talment com si es tractés d'un pintor obcecat, preciosista: aigües morades d'un lloc, color de perla d'un altre. I, en altres ocasions, defineix un concepte, o el descriu, acompanyant-lo d'un adjectiu: el graner morat de la tristesa.

Tot això del color té molt a veure, esclar, amb l'ús que fa el poeta de la imatge i amb la concreció de la seva poesia que deia al començament. Sovint, en parlar de Joan Vinyoli, he defensat que va escriure una poesia que ens acompanya sempre, que ens és molt útil en circumstàncies ben diverses de la nostra existència: "Qui no comprenc, però que no em menysté, / sempre em fa companyia", llegim en el poema "Algú que ve de lluny", de Tot és ara i res (1970). Per cert, aquesta és una composició ben significativa, perquè ens proporciona un autoretrat molt fidedigne —tant o més que els tres autoretrats lírics que van merèixer aquest nom—: el del lector que ha aplegat i atresorat tenaçment lectures i s'ha fet una formació literària pròpia. Aquest "algú que ve de lluny" de l'inici de la poesia arriba —segons que ens ennova— "cansat, bevent passat, inútilment volent trobar sentit al que mai no en té". El poema du una citació de La tempesta shakespeariana, uns mots universalment coneguts que diuen que som fets de la mateixa pasta que els somnis i que la nostra vida és encerclada pel somni. I, una mica més avall d'això, en uns pocs versos molt representatius, el nostre poeta sintetitza les seves influències majors, capitals:

I va conèixer Rilke,
i Riba li va dir que s'estimés
aquell que l'ajudés a fer-se gran.
I Hölderlin tancat en una torre
li va parlar de l'Ungebundene.
De Li Tai-po sabia
que dictava els seus versos, embriac,
i que es llançà de nit al mar
per agafar la lluna. De dictar ja en sé.
Però de lluna no n'hi ha, ni primavera, ni tardor,
ni llunys, ni props.

Vinyoli fotografiat per G. Puig (vinyoli.cat)

La força de la poesia de Vinyoli —una poesia, hi insisteixo, de la imatge— està en el fet que parteix de la reflexió sobre la vida, però, en qualsevol cas, no es queda en la descripció desolada d'aquesta vida, sinó que es proposa d'anar més enllà. I aquests dos extrems: la consciència de la nostra finitud i de la nostra contingència, d'una banda, i l'anhel irreprimible d'ascendir, de mirar d'esquerdar el mur infranquejable de les certeses empíriques, en Vinyoli es fan una mateixa substància. I el seu vers, amb aquestes dues naturals pulsions, ens meravella. La seva poesia, en definitiva, ens acompanya:

Ajudem-nos els uns als altres
amb paciència, bon vi, moderació
per no caure en el daltabaix.

L'inici del poema "Tot és ara i res", del llibre homònim, constitueix, en molts aspectes, tota una declaració de principis:

El que jo sóc és un concupiscent,
però no perdo, mal que ho sembli,
del tot la mesura:
els crepitars d'agost
vora la mar, la llum meridiana,
les pluges de setembre, els coures octubres,
les glevs roges dessagnant-se com entranyes,
els arbres enteranyinats on les aranyes aguaiten
l'insecte amb ulls vermells fins que l'atrapen i el devoren,
les branques negres fent crec-crec amb pes de neu als hiverns,
m'estrenyen fort, em fan caure, contemplativament. És un dir...

Aquest desplegament de coses —i de colors— que la mirada de notari del poeta ha registrat diu molt de la seva confiança en la intensitat i en la radicalitat de la vida. Els versos transcrits són, també, un portentós exemple de càrrega d'imatges. Més endavant, el poema acaba amb la fixació d'una veritat incontestable, amb el rigor de la lliçó de la

consciència amb què el barceloní rubricava tants poemes: després d'un vers magnífic, estrany en la seva puixança (“els morts flueixen hiperbòlics”), arriba el que dóna títol a la peça i al conjunt del llibre: “Tot és ara i res”.

Tot deu ser, en efecte, ara i res. Però si agafem aquests dos conceptes, i mirem de jugar amb les seves tres respectives unitats fòniques i gràfiques elementals, veurem que l'ara és incontrovertible, simètric, palindròmic (si em passeu l'expressió). El res, en canvi, dóna, girat del revés, ser. Res i ser: matèria primera de la fonda poesia de Joan Vinyoli. Ell, de la pedra del poema, en féu fonament del viure.

Si t'ha agradat aquest article i vols rebre informació dels pròxims que publiquem, envia'ns el teu nom i el teu correu electrònic.

He llegit i acceptat les condicions establertes en l'[avís legal i política de privacitat](#).

Jordi Llavina

